

УДК 574.586 (574.65:667.637)

А.А. ПРОТАСОВ¹, И.А. МОРОЗОВСКАЯ¹, Г.А. ГУРЬЯНОВА¹, Н.Н. ЛАСКОВЕНКО²

¹ Институт гидробиологии НАН Украины

пр. Героев Сталинграда, 12, Киев, 04210, Украина

² Институт химии высокомолекулярных соединений НАН Украины

Харьковское шоссе, 48, Киев, 02160, Украина

ИССЛЕДОВАНИЯ ПОЛИМЕРНЫХ НЕОБРАСТАЮЩИХ ПОКРЫТИЙ В УСЛОВИЯХ КАНЕВСКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА

Рассмотрены результаты исследований состава, показателей обилия и динамики зооперифитона на экспериментальных субстратах из различных материалов, в том числе с полимерным покрытием оригинального состава. Приведены данные о таксономическом богатстве и обилии зооперифитона на верхнем участке Каневского водохранилища.

Ключевые слова: зооперифитон, обрастание, экспериментальные субстраты, необрастающие покрытия, Каневское водохранилище

Перифитон, как специфическая группировка гидробионтов играет важную и разнообразную роль в водных экосистемах [3, 4]. В его сообщества входят как прикрепленные, так и

подвижные формы. Субстраты, на которых обитают организмы перифитона, подразделяются на естественные и антропогенные [4]. Существует группа субстратов, на которых поселение и развитие организмов перифитона не желательно, например, системы трубопроводов водоснабжения, корпуса судов, фильтры, заградительные решетки и т.п.

Одно из направлений в разработке мер по ограничению развития сообществ перифитона или обрастаия – это разработка специальных необращающих покрытий [1, 2, 4], которые могут применяться на различных субстратах, в тех или иных системах водоснабжения, при окраске корпусов судов, теплообменных поверхностей и т.п.

Целью данной работы было: провести анализ развития сообществ зооперифитона на экспериментальных субстратах с различным составом полимерного покрытия для оценки эффективности ограничения обрастаия.

Материал и методы исследований

В 2014 г. были проведены исследования перифитона на Каневском водохранилище в районе Жукова острова. Экспериментальные субстраты размером 7×2,5 см из винипласти (ВН, контроль), стали с покрытием были выставлены 5 июня 2014 года. Осмотр стенда, отбор пластин в качестве проб проводили при кратковременном поднятии стендса из воды. Пластины крепились на стенде проволокой из некорродирующего материала. Пробы фиксировали 4% раствором формальдегида.

Образцы покрытий, разработанные в ІХВС НАНУ, выставленные для испытаний в 2014 г. были следующими: 1) ПУ-эмаль (пигменты Cr_2O_3 , TiO_2), ПСХ-ЛС; 2) ПУ-эмаль + Zn – порошок (40 %); ПУ-эмаль + Zn – порошок (60 %); 4) ПУ-эмаль + Zn – порошок (80 %) + второй слой ПУ-эмали; 5) ПУ-эмаль (пигменты Cr_2O_3 , TiO_2), ПСХ-ЛС + антисептик (1255) из раствора; 6) ПУ-эмаль + Zn – порошок (80 %) + антисептик (1234) из раствора; 7) ПУ-лак УР-167; 8) ПУ-лак УР-167 + Zn – порошок (60 %); 9) ПУ-лак УР-167 + Zn – порошок (60 %) + антисептик (1234).

Результаты исследований и их обсуждение

Было проведено несколько визуальных оценок интенсивности обрастаия на 22, 57, 82, 112 и 152 сутки, трижды проводился отбор проб (57, 112, 152 сутки).

При экспозиции 22 суток (отбор проводили 27.06.2014) пластины были практически лишены организмов перифитона, обрастане представляло собой лишь единичные экземпляры личинок хирономид, олигохет.

Следующее визуальное обследование и отбор проб проводили 01.08.2014 (экспозиция субстратов 57 суток). Общая картина резко изменилась: обрастане на половине субстратов представляло собой более или менее значительные по размерам колонии мшанок. Отмечено 3 вида мшанок: *Plumatella fungosa* Pallas, *Crystatella mucedo* Cuvier и *Hyalinella punctata* Jullien, последний из которых является редким видом для бассейна Днепра. Нами впервые были отмечены здесь столь крупные колонии этого вида. Пластины из винипласти (контроль) все были покрыты колониями мшанки. На части пластин колонии были многослойными, представляли собой слизистые комки. На других колонии были однослойными. Колонии развивались достаточно неравномерно, некоторые субстраты с одним и тем же покрытием были, как почти лишены обрастаия, так и имели интенсивное развитие колоний.

При камеральной разборке было выявлено, что численность беспозвоночных на субстратах была в диапазоне 6-27 тыс. экз/ m^2 , то есть различалась почти в 5 раз. На винипласте, где численность была наибольшей, доминировали малощетинковые черви (11,7 тыс. экз/ m^2) и дрейссениды (10,6 тыс. экз/ m^2). Два вида дрейссены были представлены почти поровну. На покрытии №3 (ПУ-эмаль + Zn – порошок (60 %) также соотношение олигохет и дрейссенид было почти равным, также как и соотношение двух видов дрейссены. Однако средняя масса особи моллюсков была различной: у дрейссены полиморфной 24,8 мг, а у бугской – 1,0 мг.

Биомасса организмов на пластинах при данной экспозиции различалась довольно существенно. Можно выделить две группы покрытий: с биомассой порядка 1000 г/ m^2 (контроль, №№ 4, 5, 7, 8, 9), с биомассой порядка десятков г/ m^2 (покрытия №№ 2, 3, 6) и промежуточный, №1. Наибольшая биомасса при абсолютном доминировании мшанок

(*P. fungosa* – 2,8 кг/м², *H. punctata* – 1,7 кг/м²) була отмечена на покритті №9, що було в 4,6 раза більше, ніж в контролі. На покритті №6 біомасса домінуючої тут мшанки (*Crystatella*) була всього 33,3 г/м², а на субстраті №2 мшанки взагалі відсутні, основу біомаси складала дрейссена (в основному *Dreissena polymorpha* Pallas). Що касається контролю, то тут біомассу визначала *P. fungosa* – 1,0 кг/м².

За наступний період (контрольний осмотр 26.08.2014 (експозиція 83 суток) колонії мшанок практично повністю зникли. Следить відмінити, що після звільнення поверхні субстрату від колоній мшанки стали видні окремі особини дрейссени.

Следуючий контроль був проведений 26.09.2014 (експозиція 112 суток). Остатки колонії мшанки повністю зникли з субстрату. На вініпласти, крім продовжуючих рости особин дрейссени, з'явилися невеликі колонії губок. Крім того, були відмінні зоарії мшанок, з великим кількістю статобластів. На деяких субстратах сформувалися дуже широкі колонії губок.

Показатели численності зросли відносно попередньої зйомки. Найбільші показатели численності були відмінні на покритті № 1 – більше 83 тис. екз/м², домінували личинки хирономід і малощетинкові черви. Контрольний субстрат займав середнє положення, численність на вініпласти складала 42 тис. екз/м².

Показатели біомаси в зв'язку з отмиранням колоній мшанки знизилися. Також можна виділити дві групи субстратів – з біомасою порядка сотень г/м² (контроль, №№ 1, 3, 5, 6, 8) і остальних, де біомassa була порядка десятків г/м² (2, 4, 7, 9). Найбільша біомassa 554,42 г/м² відмінна на вініпласти. Домінантами були *D. polymorpha* і *P. fungosa* 412,95 і 116,25 г/м², відповідно). Нескінченно нижче була біомassa на субстраті №1 – 519,07 г/м², але домінувала крім дрейссени не мшанка, а губка (280,10 г/м² і 136,67 г/м², відповідно). Також же характер домінування був і на інших субстратах, за винятком №2 і 4, де при дуже малій біомасі (13,59 і 14,25 г/м², відповідно) домінантом була губка, в першому випадку і мшанка.

Последня зйомка експериментальних субстратів була проведена 7.11.2014 р. (експозиція 156 сут.) Характерним для загального габітуса експериментальних субстратів після експозиції 156 суток було дуже незначительне обрастання і в більшій або меншій мірі присутність на пластинах дрейссени. На вініпласти почти на усіх пластинах були відмінні окремі особини дрейссени, а на деяких і невеликі групи. Також тут були відмінні окремі зоарії мшанки і невеликі колонії губок.

Показатели численності на субстраті № 2, 3, 4, 5 зросли відносно попередньої зйомки. Найбільші показатели численності були відмінні на покритті №2 – 117 тис. екз/м², домінували малощетинкові черви (79,3 тис. екз/м²) і дрейссениди (20,3 тис. екз/м²), в то ж час як на контролі субстратів численність складала 58 тис. екз/м². Два види дрейссени були представленими не рівномірно. Численність дрейссени поліморфної перевищувала численність дрейссени бугської в 4 рази. Максимальна численність дрейссени поліморфної була відмінна на покритті № 5 (5,6 тис. екз/м²), максимальна численність дрейссени бугської – на покритті № 3 (1,3 тис. екз/м²).

Показатели біомаси дещо зросли по порівнянню з попередньою зйомкою. Можна виділити дві групи субстратів з біомасою порядка сотень г/м² (№№ 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9) і остальних, де біомassa була порядка десятків г/м² (№№ 3, 7). Найбільша біомassa була відмінна на покритті №5 – 636,71 г/м², з домінуванням *D. polymorpha* – 603,63 г/м². Нескінченно нижче була біомassa на субстраті №2 – 496,73 г/м², де основним домінантам була губка – 400,00 г/м². На інших субстратах домінувала дрейссена.

Получені дані дозволяють виявити деякі особливості динаміки розвитку обрастання на експериментальних субстратах. Показатели численності постійно зростали на усіх субстратах. Що касається динаміки показників біомаси, то тут слід відмінити, що при експозиції 57 суток на 4 із 9 експериментальних субстратах біомassa була вища, ніж в контролі, однак при більшій експозиції (112 суток) найбільша біомassa (554 г/м²) була іменно на вініпласти (519 г/м² на покритті №1).

Выводы

Исследования показали, что экспериментальные субстраты с различными полимерными покрытиями обладают определенными необрастающими свойствами, поэтому их дальнейшая разработка может быть перспективной. Однако, было установлено, что по мере увеличения экспозиции и развития даже небольшого обрастання происходит определенное снижение антиобрастающих свойств покрытий. Тем более это проявляется при развитии таких организмов как мшанки.

Необрастающее покрытие может оказывать влияние на первых стадиях поселения. Если колония уже начала развиваться, то токсичный субстрат на неё уже не действует, нижние слои колонии иммобилизуют действие необрастающего покрытия.

В результате оценки полученных данных можно полагать, что покрытия №№ 3, 7, затем №№ 4 и 6 являются перспективными для дальнейших модификаций и испытаний. На покрытиях №№ 2, 3, 6 (все с добавками цинкового порошка) и при массовом развитии мшанки % покрытия был всего около 30% относительно контроля, здесь же была наименьшая биомасса организмов, то есть, возможно, дальнейшее исследования действия этих покрытий.

1. Лебедева Г. Д. Экология обрастаний в пресных водах / Г. Д. Лебедева // Экологические основы защиты от биоповреждений. – М.: Наука, 1985. – С. 78–85.
2. Раилкин А. И. Колонизация твердых тел бентосными организмами / А. И. Раилкин. – СПб: Изд-во СПб. ун-та, 2008. – 427 с.
3. Скальская И. А. Зооперифитон водоемов бассейна Верхней Волги / И. А. Скальская. – Рыбинск, 2002. – 256 с.
4. Протасов А. А. Пресноводный перифитон / А. А. Протасов. – К.: Наукова думка, 1994. – 307 с.

O.O. Protasov¹, I.O. Morozovska¹, G.O. Gur'yanova¹, N.M. Laskovenko²

¹Інститут гідробіології НАН України, Київ

²Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України, Київ

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІМЕРНИХ НЕОБРАСТАЮЧИХ ПОКРИТТІВ В УМОВАХ КАНІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

Розглянуто результати досліджень складу, показників рясності кількості і динаміки зооперифітону на експериментальних субстратах з різних матеріалів, в тому числі з полімерним покриттям оригінального складу. Наведено дані про таксономічне багатство та рясність зооперифітона у верхній ділянці Канівському водосховищі.

Ключові слова: зооперифітон, обростання, експериментальні субстрати, необрастачі покриття, Канівське водосховище

A. Protasov¹, I. Morozovska¹, G. Guryanova¹, N. Lascovenko²

¹Institute of Hydrobiology of NAS of Ukraine, Kyiv

²Institute of Macromolecular Chemistry of NAS of Ukraine, Kyiv

RESEARCH OF POLYMER ANTIFOULING COATINGS UNDER KANEV RESERVOIR CONDITIONS

The results of studies of the composition, abundance and dynamics of zooperiphyton on experimental substrates of different materials, including coated original composition. The data on the taxonomic richness and abundance of zooperiphyton on the Kanev Reservoir are discussed.

Keywords: zooperiphyton, fouling, experimental substrates, antifouling coatings, Kanev Reservoir

Работа поддержанна МОН України, проект М/97-2015